

NUTUK'TA ATATÜRK'ÜN MİLLİ ŞUUR İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Dr. Abubekir S. YÜCEL*

GİRİŞ

Millet, sosyologlar arasında yapısal ve fonksiyonel özellikleri bakımından üzerinde tam olarak ittifak edilememiş bir kavramdır. Bize göre, Türk milletinin karakteristik özelliklerini yansıtmaması bakımından, E. Renan'ın meseleye manevi açıdan yaklaşan; "*milletin, bir ruh, idealler ve hislerdeki birlikteliğinin meydana getirdiği değerlerin tümü*"¹ şeklindeki tanımı daha uygun gözükmektedir.

Bir milletin teşekkülünü ve temadisini sağlayan yegâne unsurun da üzerinde yaşanan bir vatan parçası olmasıdır. Mete Han'ın dediği gibi "*toprak milletin köküdür*".² Bu toprak, her müstakil devletin hak ve yetkilerini mutlak şekilde kullanabildiği coğrafi sahadır³ yani vatandır.

Millet, tarihi bir oluşur ve onun teşekkülünde en büyük rolü milli şuur veya milliyet şuru oynar.⁴ Bu şuur milleti meydana getiren fertler arasındaki istiklâl duygusundan kaynaklanmaktadır ve bizdeki istiklâl duygusunun temeli Türk kültürünün içerisinde yatmaktadır.⁵ Türk tarihinin seyri içinde, bu duygu ve düşüncelere sıkça rastlamak mümkündür. Bilge Kağan'ın Türk halkının Çin esaretinden kurtuluşunu anlatırken; "*Türk Tanrısı, Türk milleti yok olmasın diye babam İl-teriş Kağan'ı ve anam İl-Bilge Hatun'u yükselterek gönderdiğini ve Tanrının güç vererek istiklâl kazandıklarını*" söylemesi *hakan, vezir ve halkın nasıl aynı milli şuurla birleşerek esaretten kurtulduklarını*⁶ göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu düşünceler, yöneteni ve yönetilenleriyle birlik ve bütünlük içerisinde olmanın ortak bir değer ve bu değere bağlı olarak da olumlu sonuçların ortaya çıkabileceğini göstermesi bakımından dikkate değer bir noktadır.

Türk tarihine baktığımızda; bazı dönüm noktalarının olduğunu görürüz. X. yüzyılda İslam'ın kabulü, Malazgirt savaşıyla Anadolu'nun kapılarının Türkler'e açılması, İstanbul'un fethiyle yeni bir çağın açılması...gibi. Gelişen olayların arka plânına

*) Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1) Bkz., H. Ziya Ülken, **Sosyoloji**, ty., 1943, s.172.

2) Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, İstanbul, 1980, C.I, s.161.

3) İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, 1991, s.223.

4) Şerafettin Turan, "**Tarih ve Milli Olus**", Türk Kültürü, Ankara, 1963, Sayı: 6, s.5.

5) Kafesoğlu, 221.

6) Osman Turan, I, 165.

baktığımızda, milleti meydana getiren bütün fertlerin aynı halet-i ruhiyede hareket ettiklerini görmemiz mümkündür. O da milli şuurdur. İşte bu ruhladır ki, Türk milleti hiçbir zaman vatansız kalmamıştır. Göçebe Türkmenler arasında yaygın olan, "*yerinden ayrılan yedi yıl, yurdundan ayrılan ölünceye değin ağlar. Devletli devlet arar; devletsiz vatan arar*"⁷ sözü hiç bir dönemde gözardı edilmemiştir.

İşte Anadolu da, yurt edindiğimiz vatan toprağının en önemli halkalarından biridir. Burada 26 Ağustos 1071 Malazgirt Meydan muharebesiyle Türk Devletinin temelini atılmış ve Anadolu'nun Türklüğü tescil edilmiştir.⁸ Bu vatan toprağı, Osmanlı Devleti'nin çökmesiyle birlikte yeni olaylara sahne olmuş ve Türk milleti tarihin bazı zamanlarında olduğu gibi vatansız kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Herkesin ne olacak diye durakladığı bir zamanda, Milli birliğin temelini; milli şuurda ve milli birlikte gören, adından kendisinden sonra sıkça zikredilecek bir şahsiyeti, Mustafa Kemal'i ve onun Anadolu halkıyla topyekün başlattığı bir hareketi, İstiklâl Savaşı'nı görüyoruz.

Yurdumuzun parçalanıp işgal edildiği günlerden başlayarak, Türk tarihinde bir dönüm noktası olan İstiklâl Savaşı'nı Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunu ve İnkılâpların yapılışını anlatan Atatürk'ün *Nutuk* 'u, siyâsi ve milli tarihimizin birinci elden, pek değerli bir kaynak eseridir. Atatürk'ün kendi kaleminden çıkan bu eser, yine Atatürk tarafından, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında Ankara'da toplanan ikinci kurultayında 36.5 saat süren ve altı günde okunan tarihi bir hitabeye dayandığı için *Nutuk* adını almıştır.⁹

Bu çalışmamızda ülkenin, parçalanmanın eşiğine geldiği bir zamanda, vatani kurtarmak için ön saflarda yer alan Atatürk'ün, ülkenin milli bütünlüğü doğrultusunda sarfettiği veciz ifadeleri bir yazıda toplamayı düşündük. Bizi böyle bir çalışmaya iten saik, vatanımızın 1919'lu yıllardaki genel durumuyla, içerisinde bulunduğumuz şu andaki durum arasında paralellik arzeden noktaların bulunmasıdır. Bu paralellik gösteren noktaları, aşağıda, bizzat Atatürk'ün diliyle dercetmeye çalışacağımız satır aralarında görmek mümkündür. Amacımız, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırları içerisinde yaşayan bizlere, Cumhuriyetin kurucusunun diliyle bazı gerçekleri göstermektir. Görülecektir ki; o gün ülkenin bütünlüğünü tehlikeye sokmak isteyen dış düşmanlarla iç düşmanlar, bugün de aynı düşmanlardır. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı başlattığı yıllarda oynanan fakat başarılı olamayan senaryo ile, bugün ülkemiz üzerinde oynanmaya çalışan senaryo aynı senaryodur.

7) Osman Turan, II, 167.

8) İsmet Binark, "**Anadolu'da Büyük Türk Destanı 26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferi**", Türk Kültürü, Ankara, 1971, Sayı:106, s.783.

9) M. Kemal Atatürk, **Nutuk**, (Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan, Zeynep Korkmaz), C.I, s.1, (Önsöz). Bu çeviri, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyonu Kurulu tarafından yaptırılmıştır.

Yakın tarihimizde, ölkemiz üzerinde oynanmak istenen fakat pek de başarılı olmayan bu senaryoların ortasından; ileri görüş, ince kavrayış ve büyük devlet adamlığı vasfının vermiş olduğu ustalıklı sıyrılan Atatürk'ün, o sıkıntılı günlerde tarihe mâl olmuş olan *milli şuur* ve *milli bütünlük* ile ilgili sözlerini, hiçbir yorum katmadan vermeye çalışacağız. Zira, ifadelerdeki açıklık yorumlanmasına yer bırakmamaktadır. Tarih, ibret alınmak içindir. Eğer ibret alınmaz ise hatalara düşmek de mukadderdir.

Nutuk'tan... **

İtilaf devletlerinin, Osmanlı devlet ve memleketine karşı maddi ve manevi saldırılarını bertaraf etme düşüncesiyle ortaya atılanlara; İngiliz himayesini isteme, Amerikan mandasını isteme ve bölgesel kurtuluş çarelerine başvurma¹⁰ kararlarına karşılık Atatürk kararını: "*Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak!*"¹¹ olmuştur. Atatürk'ün dayandığı bu en güçlü muhakeme ve mantık şuydu: "*Temel ilke, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istiklâlde olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, istiklâlden yoksun bir millet, medenî insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye lâyık görülemez. Yabancı bir devletin koruyup kollayıcılığını kabul etmek, insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyisizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başlarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez. Halbuki, Türk'ün haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!...*

O halde, ya istiklâl ya ölüm!

*İşte, gerçek kurtuluş isteyenlerin parolası bu olacaktır. Bir an için, bu kararın uygulanmasında başarısızlığa uğranacağını farz edelim. Ne olacaktı? Esirlik! Peki efendim. Öteki kararlara boyun eğme durumunda sonuç bunun aynı değil miydi? "*¹² şeklinde ortaya koymuştur.

Bundan dolayıdır ki; "*Türk ata yurduna ve Türk'ün istiklâline saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe silahla karşı koymak ve onlarla çarpışmak gerekiyordu.*"¹³ Atatürk bu düşüncelerini şu şekilde özetlemektedir: "*...ben milletimin vicdanında ve geleceğinde hissettiğim büyük gelişme kabiliyetini, bir milli sır gibi*

**) Nutuk'tan aldığımız pasajlar metin içerisinde italik font olarak verilmiştir.

10) Nutuk, A.g.e. I, 8-9.

11) Nutuk, A.g.e. A.g.e. I, 9.

12) Nutuk, A.g.e. I, 9-10. (s.9) Parantez içerisinde verilen sahife numaraları. Nutuk'un 1927 tarihli orjinal baskısındaki sahife numaralarıdır.

13) Nutuk, A.g.e. I, 10. (s.10)

vicdanımda taşıyarak, yavaş yavaş bütün bir topluma uygulamak mecburiyetinde idim "14 demek suretiyle, milletine olan güvencini ortaya koyuyordu.

Amasya'dan 18 Haziran 1919 tarihinde, Edirne'de 1'inci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'e verdiği direktiflerde Milli mücadele için verdiği kararı şöyle açıklamaktadır: "*İstiklâlimizi kazanıncaya kadar, bütün milletle birlikte fedakârca çalışacağıma mukaddesatım üzerine yemin ettim. Artık benim için Anadolu'dan hiçbir yere gitmemek kararı kesindir*"¹⁵ Atatürk bu telgrafi, Üçüncü Ordu Müfettişi Padişah Yaveri Tuęę. Mustafa Kemal imzasıyla göndermiştir.¹⁶ 18 Haziran 1919 tarihinde, Trakya'ya verilen direktifte işaret edilen bir noktanın uygulama zamanı gelmiştir ki bu Sivas'ta genel bir kongre toplamaktır. Bu gayeye matuf olarak Yaveri Cevat Abbas Bey'e, 21/22 Haziran 1919 gecesi, Amasya'da bir genelge yazdırmıştır. Bu genelgenin bir maddesi şöyledir: "*Milletin içinde bulunduğu durum ve şartların gereğini yerine getirmek ve haklarını gür sesle cihana duyurmak için her türlü baskı ve kontrolden uzak millî bir heyetin varlığı zarurîdir.*"¹⁷

Ülkenin bulunduğu kötü manzaralı durumdan kurtulması için, 20 Temmuz 1919 tarihinde Samsunda bulunan Atatürk'e bir telgraf çeken ve "Geleneğe uyarak boyun kırmaktan üzüntü duymayan millet, biz yürüyelim, arkamızdan gelsin efendim" sözleriyle telgrafını bitiren Canik Mutasarrıfı Hamit Bey'in bu sözlerine karşı Atatürk şöyle der: "*Efendiler, tarih -geleneğe uyarak boyun kırmaktan üzüntü duymayan millet, biz yürüyelim, arkamızdan gelsin- düşünce ve inancında bulunanların karşılaştıkları sonuçlar ve cezalarla doludur. Yöneticilerin ve özellikle devlet adamlarının asla böyle sakat ve çarpık görüşlere kapılmamaları gerekir.*"¹⁸

Vatanın kurtulması için bir dizi toplantı ve kongreler yapan Atatürk'ün, 23 Temmuz 1919'da Erzurumda yaptığı kongrede, toplantıya katılanlara yaptığı konuşmanın bir bölümü şu şekildedir: "*Tarihin, bir milletin varlığını ve hakkını hiçbir zaman inkâr edemeyeceğini, bu itibarla vatanımız, milletimiz aleyhinde verilen hükümlerin ergeç iflasa mahkum olacağını söyledim. Vatan ve milletin kutsal varlıklarını kurtarmak ve korumak hususunda son sözü söyleyecek ve bunun gereğini yerine getirecek gücün, bütün vatanda bir elektrik ağı haline gelmiş olan millî akımın kahramanlık ruhu olduğunu ifade ettim.*"¹⁹

Erzurum Kongresi'ne alınmama ve alındıktan sonra da başkan olması konusundaki kararsızlıklara karşılık olarak, kongrenin başkanı olmak istemesindeki

14) Nutuk, A.g.e. I, 11. (s.11)

15) Nutuk, A.g.e. I, 14. (s.13)

16) Bkz., Mustafa Kemal, **Nutuk**, (Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan, İsmet Gönülal, **III. Cilt (1919-1927) Belgeler**), C. III, s. 8, Belge No: 19.

17) Nutuk, A.g.e. I, 21. s.19); III, 11, Belge No: 26.

18) Nutuk, A.g.e. I, 39. (s.33)

19) Nutuk, A.g.e. I, 45. (s.48)

düşüncelerini şöyle anlatmaktadır: "*Çünkü, zaman geçirmeksizin millî iradenin faaliyete geçirilmesini ve milletin doğrudan doğruya fiilî ve silahlı olarak tedbirler almaya başlamasını sağlamak zaruretine inanıyordum.*"²⁰ Atatürk bu kongrenin yapıldığı zaman, o günün ordu müfettişliği ve Sultan Vahdettin'in Yaveri sıfatını taşıyor ve bu vazife üzerindeyken, açıkca ortaya çıkmanın bazı sakıncalarının olduğunu düşünüyordu: "*Oysa, bütün vatanın ve koskoca bir milletin ölüm kalım dâvâsı söz konusu olurken vatansızların diyenlerin kendi sonlarını düşünmelerinin yeri var mıydı?*"²¹ sözleriyle, böyle bir düşüncenin kendisine yakışmayacağını bildirmektedir.

Bu arada Mustafa Kemal Atatürk; İstanbul Hükümetini millî teşebbüsleri engellemekten vazgeçirmek, başarıda sağlayacağı çabukluk ve kolaylık olması bakımından Avrupadan başarısızlıkla dönen Ferit Paşa'ya 16 Ağustos 1919 tarihinde bir telgraf çeker ve: "*Vatanımızı paylaşma ve yok etme düşüncesini bu kadar açık ve haysiyet kırıcı bir şekilde ortaya koyan ifade karşısında titremeyecek duygulu bir insan düşünemiyorum. Tanrı'ya binlerce şükredelim ki, milletimiz, ruhundaki kahramanlık azmiyle, tarih boyunca sürüp gelen hayat ve varlığını, hiçbir zaman ne kaderin akışına ne de böyle cellatça hükümlere kurban etmeyecektir.*"²² diyerek sitemlerini bildirir.

Toplantı ve Kongreler silsilesinin önemli bir halkasını teşkil eden Sivas Kongresi'nin hazırlık aşamasında Sivas valisi Reşit Paşa'ya 20 Ağustos 1919 tarihinde çektiği telgrafın bir bölümünde Atatürk Şöyle demektedir: "*Burada şunu da arz edeyim ki, bendeniz ne Fransızların ve ne de herhangi bir yabancı devletin yardımına tenezzül eden şahsiyetlerden değilim. Benim için en büyük korunma yeri ve kaynağı milletimin bağıdır.*"²³

Bu düşüncelerle kongre için Erzurum'dan Sivas'a gitmekte olan Atatürk, Erzincan Boğazı'nın girişinde jandarmalar tarafından durdurularak, Dersim Kürtlerinin boğazı tuttuklarından endişe ettiklerini ve yola devam etmemesi gerektiğini bildirmeleri üzerine şu kararı verir: "*Bizim ise, işimiz pek aceleydi. Ben Erzurum ile Sivas arasındaki yolu belli bir zamanda katedip kararlaştırılan günde Sivas'ta bulunmazsam, şurada veya burada şu veya bu sebeple korkup kaldığım, Sivas'ta ve başka yerlerde duyulursa, panik başlayabilir, işler altüstü olurdu. O halde karar? Tehlikeyi göze alıp yola devam etmek. Başka çaremiz yoktu.*"²⁴

Herhangi bir olay olmadan Sivas'a ulaşan Atatürk ve arkadaşlarının da iştirakiyle, 4 Eylül 1919 Perşembe günü kongre açılır. Erzurum Kongresinde olduğu gibi, kongreye

20) Nutuk, A.g.e. I, 48. (s.41)

21) Nutuk, A.g.e. I, 49. (s.41)

22) Nutuk, A.g.e. I, 52. (s.44)

23) Nutuk, A.g.e. I, 55. (s.47)

24) Nutuk, A.g.e. I, 58. (s.50)

kimin başkanlık edeceği konusunda problem çıkar. Herne kadar Atatürk, davet sahibi sıfatıyla geçici başkanlık makamında bulunuyorsa da böyle bir problemin sebebini sorar. Bunun üzerine; "Bu şekilde işin içine şahsiyat karışmamış olacağı gibi, eşitlik ilkesine uyulduğu için dışarıya karşı da olumsuz bir etki yapmamış olur" diye cevap verilir. Bunun üzerine Atatürk de: "*Efendiler, ben, vatanın, teklif sahibi ile birlikte bütün milletin ve hepimizin bir felaket çıkmazında bulunduğumuzu gözönüne getirerek, kurtuluş çaresi olduğuna inandığım teşebbüsleri, sonsuz güçlük ve engellere rağmen, maddî, manevî bütün varlığımla bir sonuca ulaştırmaya çalışırken, benim en yakın arkadaşlarım daha dün İstanbul'dan gelmiş ve tabii olarak işin içyüzünü bilmeyen, saygı duyduğum yaşlı bir zatın diliyle, bana şahsiyatdan söz ediyorlar*" demek suretiyle başkanlık seçimini gizli oyla yaptırır ve üç olumsuz oya karşılık başkan seçilir.²⁵

Anadolu'nun içlerinde vatanın bölünmez bütünlüğü doğrultusunda çalışmalar bütün hızıyla devam ederken, İstanbul'da ise Amerikan manda idaresinin kabul edilerek, doğu illerimizden bazı yerlerin Ermenistan'a verilmesi hususunda bazı partilerin Amerikan Komisyonuna verilmek üzere sundukları kararlar Heyeti Temsiliyeye ulaşır. Bu duruma çok üzülen Atatürk; 12. Kolordu Komutanlığına 13 Ağustos 1919 da bir telgraf çeker: "*Oysa, ezici çoğunluğu Türk ve Kürt olan bu illerden bir karış toprağın bile Ermeniler hesabına yazılmasının, bugün için uygulamada mümkün olmayacağı şöyle dursun, unsurlar arasındaki nefret ve öcalma duygusunun dehşet ve şiddeti, Osmanlı Ermenilerinin dönmeleri halinde bile iller içinde yoğun olarak yerleştirilmelerini tehlikeli göstermektedir. Bu bakımdan, suçlu olmayan Osmanlı Ermenilerine gösterilecek en büyük kolaylık, adaletli ve eşit şartlar altında vatanlarına dönmelerini kabulden başka bir şey olmayacaktır*"²⁶ der.

Bu arada, çeşitli merkezlerle de telgraf trafiği devam etmektedir. 19 Ağustos 1919 tarihinde 20'inci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği telgrafta da şöyle demektedir: "*Sözü edilen Amerikan mandasının nasıl bir yardım sağlayacağına dikkatli bir incelemeden geçirilmesi ve millî gayemiz açısından bir yararı olup olmayacağına da hesaplanması pek önemlidir. İstanbul'da çalışan grubun gayesi milletin birliği, vatanın bütünlüğü, istiklâl ve hakimiyetin elde edilmesi noktasında toplanmış gösterildiğine göre, Amerikan mandasını kabul durumunda bu gaye korunmuş olabilir mi? Millî isteklere bağlı kalan ve onlara uygun düşmeyen kararlar, hiçbir zaman milletçe kabul edilemeyeceğinden, milletimizin ve vatanımızın alinyazısını tayinde, millî vicdana tercüman olmaktan ibaret bulunan görevlerimizi tam olarak yerine getirebilmek için, millî isteğin odaklaşarak tek bir hedefe yönelmesini beklemeden hiç bir meselede yetkili*

²⁵) Nutuk, A.g.e. I, 60-61. (s.51-52); Sivas Kongresi Tutanakları için Bkz., Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, Ankara, 1986.

²⁶) Nutuk, A.g.e. I, 69. (s.60)

*görünmemiz doğru değildir. Bundan dolaydır ki, tarafımızdan yabancılarla olan temas ve ilişkilerin, kongrenin kararlarına uyularak millet adına yapılmasını tercih etmekteyiz. Tanrı'ya şükür, yurdumuzdaki millî akımın pek çok gelişmekte, kökleşmekte ve güçlenmekte oluşu, bizleri sürekli olarak bu noktaya doğru çekiyor ve davet ediyor."*²⁷

Tüm bu olayların cereyan ettiği esnada, Malatya'nın Kürdistan olarak tanınması ve Kürt bayrağının Malatya'ya dikilmesi isteğiyle bir hareket başlatılır. Bu çapulcu grubu, altı maddeden müteşekkil şartlarını ileri sürerler. Bu durumu Malatya'da bulunan İlyas Bey, Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal'e bildirir. Bu durumu dikkatle incelediklerini ve takip ettiklerini bildiren Atatürk, bu çapulcu takımı ile görüşmenin bile, onları muhatap almak olduğunu ve böyle bir durumdan kaçınılması gerektiğini şu şekilde belirtir: "*Verdiğiniz bilgiler heyetimizce dikkate alındı. Zâtûâlînize şartlar ileri sürenler kimlerdir? Böyle bir ilişkiye girişmek asla doğru değildir.*"²⁸

Atatürk, Heyeti Temsiliye olarak yapmak istediklerini şu cümlelerle anlatmaktadır: "*...memleketin kurtuluşunu sağlayabilmek için, dürüstlük ve içtenlikle düşünenlerin, akıl ve vicdan bakımından yapmaya mecbur oldukları -akla gelebilecek herşeyi yapmaya çalışıyoruz. Yalnız bir şey yapmıyoruz. Millî teşkilâtı dağıtmıyoruz, Tek kabahatimiz budur.*"²⁹

İngilizlerin Merzifonu ve Samsunu boşaltmaları ve bu münasebetle de Ferit Paşa kabinesinin düşmesi üzerine, Sivas'ta şenlikler düzenlenir ve fener alayları tertip edilir. Bu arada yapılan konuşmalarda halk, "kahrolsun işgal" diye bağıırır. Bu olay Sivasta yayımlanan *İrade-i Milliye* gazetesinden yayımlanır. Dahiliye nazırı Damat Şerif Paşa, gazetenin bu haberine dayanarak Sivas iline yaptığı tebliğde, "kahrolsun işgal" şeklindeki yazılar, hükümetin bugünkü siyasetine uygun değildir, der. Bunun üzerine Atatürk şöyle bir tepki gösterir: "*Bu ne demektir, Efendiler? Hükümet, işgali suç saymayan bir politika mı güdüyordu? Yoksa, "kahrolsun işgal" dedikçe, memleketi daha çok işgale mi yol açılacaktı? İşgal ve saldırı karşısında, milletin sessizlik ve sükunet içinde kalması, işgalden tepkilenmiş görünmemesi mi akla ve politikaya uygundu? Böyle sakat ve hayvanca bir düşünce, çöküş ve yokoluş uçurumuna kadar tekmelenmiş bir devleti kurtarabilecek siyasete temel olabilir mi?*"³⁰ Bu olayın akabinde Atatürk, 12 Ekim 1919 tarihinde, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya bir mektup yazar ve o da 18 Ekim 1919 tarihinde Atatürk'ün mektubuna şu şekilde cevap verir: "Millî dâvâ çerçevesi içinde işleri yürütme sorumluluğunu yüklenmiş olan İstanbul Hükümeti, tutumunda ve işlerinde siyasî mecburiyetleri kollamak, yabancılara karşı daha konukseverce ve yumuşakça hareket

27) Nutuk, A.g.e. I, 72. (s.62)

28) Nutuk, A.g.e. I, 93. (s.80)

29) Nutuk, A.g.e. I, 158. (s.138)

30) Nutuk, A.g.e. I, 163. (s.142)

etmek zorundadır".³¹ Bunun üzerine Atatürk şöyle der: "*Efendiler, Rıza Paşa Kabinesi ve o kabinede Harbiye Nazırı olan zat, aziz vatanımızı işgal eden, süngülerini milletin canevine saplayan düşmanları misafir kabul ediyor ve onlara karşı konukseverce ve yumuşakça harekette bir zaruret görüyor. Bu ne görüştür, bu ne kafadır? Milli dâvâ bu muydu?*"³² "*Millletin, " Kahrolsun işgal!" şeklindeki protestosunu boğmaya çalışan duygu ve kavrayıştan yoksun hayvanca insanlardan kurulu ve içinde hain bulunan bir heyetin, ahmakça, bilgisizce ve miskince hareketlerine seyirci kalmak, akıl ve anlayış sahibi vatansever kimselerden beklenebilir miydi?*"³³

1919 yılının Ekim ayında İzmir'de feci olaylar meydana gelir. İzmir ilindeki müslüman halk, zulüm görüyor ve öldürülüyordu. Bu durum karşısındaki tavrını şu ifadelerle açıklar: "*Bunun için, hükümetten, İtilaf Devletleri'nin temsilcileri katında etkileyici teşebbüslerde bulunmasını rica ettik. Yunanlıların zulüm ve zorbalıkları devam ederse, ayn şekilde karşı koymak mecburiyetinde kalınacağını bildirdik. İzmir'deki feci olaylar üzerine İstanbul'da bir gösteri toplantısı yapılmak istenmişti. Bunun engellendiğini haber alınca Cemal Paşa'nın dikkatini çektik.*"³⁴

Memleketin karışıklık içinde bulunduğu bu ortamda, Atatürk İstanbul hükümetiyle de çeşitli zamanlarda haberleşerek, dikkat edilmesi gerekli noktalar hakkında da uyarılarda bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesinde Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya şunları yazmıştır:

"Özlük İşleri Müdürlüğü gibi en önemli görev bir Ermeni elinde bulunduruluyor.

Memleketin geleceğini garantiye alacak tek kuvvetin milli birlik olduğu ve bunun da ancak milli teşkilatın devam ettirebileceği bilinmektedir. Bu birlik ve teşkilatın, vatani parçalamaktan kurtarmak, devlet ve milletin bağımsızlığını korumaktan ibaret olan kutsal gayesini bozmaya çalışanlar da İstanbul'daki bozgunculardır. Bunların zararlarının önlenmesi, ancak kuvvetli ve ciddi bir disipline bağlıdır. Bunun da başlıca çaresi, polis müdürünü namuslu, milliyetçi, yetenekli, teşebbüs gücü taşıyan kimselerden seçmek ve atamaktır."³⁵

Bu arada, milli mücadeleyi baltalamak için iç güçlerin yardımıyla çalışan dış mihraklar çeşitli faaliyetlerde bulunmaktaydı. Atatürk bunların başında gördüğü Rahip Frew'a bir mektup yazarak: "*Milletimiz, Sait Molla'nın değil, fakat gerçek vatanseverlerimizin gözüyle görüldüğü takdirde, böyle planların artık memleketimizde ve*

³¹) Nutuk, A.g.e. I, 163 (s.142); III, 121, Belge No: 154.

³²) Nutuk, A.g.e. I, 163.

³³) Nutuk, A.g.e. I, 164. (s.143)

³⁴) Nutuk, A.g.e. I, 191. (s.168)

³⁵) Nutuk, A.g.e. I, 197. (s.174)

milletimiz üzerinde uygulama alanı kalmadığı yargısına kolaylıkla varabilir"³⁶ uyarısında bulunur.

Anadolu'da, vatanın kurtulması için uğraşanlar olduğu gibi, İstanbul'da da uğraşanlar vardır. Ama, Atatürk'ün tâbiriyle; " ...o devirde, İstanbul'un zehirli havasını teneffüs etmiş olacaklar ki " Âyan üyelerinden Çürüksulu Mahmut Paşa, 31 Ekim 1919 tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesine vermiş olduğu demeçte; "Ermenilerin aşırı isteklerine hak vermemekle birlikte, sınırlarda bazı düzeltmelerin yapılmasına razı oluruz" demiştir. Bundan dolayı Atatürk, 17 Kasım 1919 tarihinde şu telgrafi yollar: "...Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin kararları gereğince, milletin Ermenistan'a bir karış toprak terketmeyeceğini ve hattâ, eğer hükümet, böyle acı bir mecburiyete boyun eğerse, milletin kendi haklarını bizzat savunmaya kararlı olduğunu ve bunun bütün dünyaya ilân edilmiştir"³⁷ sözleriyle milletin kararlılığını ortaya koyar. Bu ve benzeri çalışmalardan "gâye, vatanın ve milletin kurtuluşudur."³⁸ Bu amacı gerçekleştirirken de, hiç bir kimseden bir beklenti ve merhamet dilenmemek asıldır. Bunu Atatürk, şu veciz ifadesiyle ortaya komaktadır: "**İnsaf ve merhamet dilenmek gibi bir ilke yoktur. Türk Milleti Türkiye'nin gelecekteki çocukları, bunu bir an akıllarından çıkarmamalılar.**"³⁹ Zira, "Türk milletinin kalbinden, vicdanından doğan ve ilham alan en köklü en belirgin istek ve inanç belli olmuştu: **Kurtuluş!**"⁴⁰

Millî mücadeledeki seyrin olumlu yönlerde gelişmekte olduğunu sezen dış mihraklar, hükümet tarafından yapılan atamalara müdahale etmektedirler. Bu mihraklardan İngilizler, Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın görevden çekilmesini istemişlerdir. Atatürk bunu şu şekilde değerlendirmektedir: "*Bu teşebbüs, devletin bağımsızlığını ortadan kaldırmaya yönelmiş kesin bir harekettir. O halde, bu teşebbüse karşı milletin göstereceği tepki ve girişeceği hareketler, bağımsızlığımızın korunması için yapılacak kutsal bir mücadele niteliğindedir.*"⁴¹

Bütün bu gelişmeler devam ederken, İstanbul hükümetinden de çeşitli genelgeler yayınlanmaktadır. İstanbul hükümetinin Sadrazam Ali Rıza imzasıyla, valiliklere ve müstakil sancaklara gönderilen 14 Şubat 1920 tarihli genelgesine karşılık, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal imzasıyla, 17 şubat 1920 tarihinde bir genelge yayınlanır. Bu genelgede dikkatler şu yöne çekilmektedir: "*Millî iradenin kanuni olarak varlığını gösterdiği yer olan Meclis-i Mebusan'ı açarak millî*

³⁶) Nutuk, A.g.e. I, 207. (s.185)

³⁷) Nutuk, A.g.e. I, 211 (s. 189); III, 157, Belge No: 196.

³⁸) Nutuk, A.g.e. I, 236. (s. 215)

³⁹) Nutuk, A.g.e. I, 243. (s.221)

⁴⁰) Nutuk, A.g.e. I, 247. (s.223)

⁴¹) Nutuk, A.g.e. I, 254. (s.232)

*hakimiyeti ispatlayabilen Cemiyetimizin, en önemli ve başlıca görevlerinden biri de, millî dâvâya uygun ilkeler çerçevesinde bir barış yapıncaya kadar, millî birliği korumaktır. Cemiyetimizin, her güçlüğe göğüs gererek, vatanı ve millî varlığı koruma yolundaki kurtarıcı çalışmalarına, millî gâye gerçekleştirilinceye kadar, daha büyük bir azim ve iman ile devam şarttır."*⁴²

19 Şubat 1920 tarihinde İstanbul'a gelen bir yazıda, aldatıcı sözlerle haklı bulunduğumuz davalarda, Türk milleti aldatılmak istenmekte, göz göre göre kendi toprağımız gasbedilmeye çalışılmaktadır. Bu durum karşısında, "*vatanımızın işgal edilmiş yerlerinden düşmanların çekildiklerini görmeden veya hiç olmazsa çekileceklerine tam bir güven duymadan, aldatıcı sözlere fazla değer vermenin*" anlamsız olduğunu belirten Atatürk, daha sonra: "*Yalnız İstanbul'un değil, Boğazlar'ın, İzmir'in, Adana bölgesinin, kısacası millî sınırlarımız içindeki bütün vatan topraklarının egemenliğimiz altında kalması millî gayemiz değil miydi?*"⁴³ demiştir.

Vatanın bütünlüğü için kurulan Kuva-yı Milliye'yi halkın gözünden düşürmek için çalışmalar aralıksız sürdürülmektedir. Bu durumu gâyet iyi bilen Atatürk, 21 Şubat 1920 tarihinde Harbiye Nezareti Başyaver'i Salih Bey'e gönderdiği telgrafta, bu gelişmeyi baltalamak isteyenlere şu cevabı vermektedir: "*...Tarihin bu memlekette şimdiye kadar yaratmadığı bu milli birlik ve dayanışmayı bozmaya yeltenen her hareketi bir vatan hainliği sayarak ona göre gerekli tedbirleri almaktan çekinmeyeceğiz.*"⁴⁴

Bu esnada çeşitli cephelerde devam eden çarpışmaların sona erdirilmesi için düşünülen projeler içerisinde, geri çekilme esnasında terkedilen yerlerin düşman kuvvetlerine bırakılması fikri de vardır. Bu durum Akbaş cephesi için de geçerliydi. Mustafa Kemal, 21 Şubat 1920 tarihinde Harbiye Nezareti'ne yazdığı telgrafının bir yerinde şunları söylemektedir: "*...Akbaş cephesinin bir kısmının İngilizlere geri verilmesi için hiçbir yardımda bulunmamızı isterdik. **Boş bir fişek kovanının bile İngilizlere geri verilmemesi daha yerinde olur düşüncesindeyiz.***"⁴⁵

İtilaf kuvvetleri, İstanbul telgraf merkezlerini işgal ettikten sonra, memlekete telgrafla bir resmi tebliğde bulunmak isterler. Tamamı olmasa da bazı merkezlere bu tebliği gönderirler. Onlara göre; bu bir geçici işgaldir...⁴⁶ Bunun üzerine Atatürk, yabancı devletler nezdinde bir protesto yayınlar. 16 Mart 1920 tarihinde; İngiliz, Fransız, İtalyan, Amerikan siyasi temsilciliklerine, tarafsız Devletler Dışişleri Bakanlıklarına, Fransa, İngiltere, İtalyan Millet Meclislerine verilmek üzere yayınlanan protesto şu şekildedir:

42) Nutuk, A.g.e. I, 260. (s.237)

43) Nutuk, A.g.e. I, 262. (s.239)

44) Nutuk, A.g.e. I, 263. (s.240)

45) Nutuk, A.g.e. I, 265. (s.242)

46) Nutuk, A.g.e. I, 284. (s.262)

"Milli bağımsızlığımızı temsil eden Meclis-i Mebusan da dahil olmak üzere, İstanbul'da bütün resmi daireler, İtilaf Devletleri'nin askerî kuvvetleri tarafından resmen ve zorla işgal edilmiş ve milli dava uğrunda çalışan birçok vatansever kimsenin de tutuklanmasına teşebbüs edilmiştir. Osmanlı milletinin siyasi hakimiyet ve hürriyetine indirilen bu son darbe, ne pahasına olursa olsun hayatını ve varlığını savunmaya azmetmiş olan biz Osmanlılardan çok, yirminci yüzyıl medeniyet ve insanlığının kutsal saydığı bütün esaslara, hürriyet, milliyet, vatan duyguları gibi bugünkü insan toplumlarının temelinde yatan bütün ilkelere ve insanlığın bu ilkeleri meydana getiren ortak vicdanına indirilmiş demektir.

Biz, haklarımızı ve bağımsızlığımızı savunmak için giriştiğimiz mücadelenin kutsallığına ve hiçbir kuvvetin bir milleti yaşama hakkından mahrum edemeyeceğine inanıyoruz. Tarihin bugüne kadar kaydetmediği bir suikast olan ve Wilson prensiplerine dayanan bir ateşkes anlaşması'nın, milleti savunma imkanlarından yoksun bırakmış olmasından doğan bir hileye de dayanmış olması bakımından, ilgili milletlerin şeref ve haysiyetleriyle de bağdaşmayan bu hareketin ne demek olduğunu takdirini, resmî Avrupa ve Amerika'nın değil, bilim, kültür ve medeniyet Avrupa ve Amerika'sının vicdanına bırakmakla yetinir ve bu olaydan doğacak büyük tarihî sorumluluğa, son olarak bir kez daha dünyanın dikkatini çekeriz. Dâvâımızın haklılık ve kutsallığı, bu güç zamanlarda, Tanrı'dan sonra en büyük yardımcımızdır."⁴⁷

Bu olayların akabinde Yunan ordusu, 20 Temmuz 1920'de Tekirdağ'a bir tümen çıkarır. Bu durumu ve çözüm şeklini bilen Atatürk, şimdiye kadar birçok zaferler kazanmış Türk ordusunu şöyle vafsetmektedir: "Türk ordusu o cevherde bir ordudur. Yeter ki ona komuta edenler, komuta edebilme vasıflarına sahip olabilsinler!"⁴⁸

25 Ocak 1921 tarihinde Pariste toplanan konferans tarafından alınan kararlar gereğince, Doğu meselesinin çözümünü görüşmek üzere 21 Şubatta Londra'da İtilaf Devletleri delegeleriyle Osmanlı ve Yunan Hükümetleri delegelerinden oluşan bir konferans toplantıya çağrılacaktır.⁴⁹ Yalnız bu toplantıya İstanbul hükümeti mi yoksa Ankara'da bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi mi katılacaktır? Atatürk, İstanbul'da bulunan Tevfik Paşa ile yaptığı yazışmalardan bir tanesinde şöyle demektedir: "...Bizi esirliğe ve yıkılmaya mahkum etmek istemiş olan hükümetler karşısında, millî haklarımızı savunurken maddî ve manevî bütün memleket kuvvetlerinin birlikte hareket etmesi şarttır."⁵⁰

47) Nutuk, A.g.e. I, 285. (s.263-264)

48) Nutuk, A.g.e. II, 335. (s.307)

49) Nutuk, A.g.e. II, 377. (s.344)

50) Nutuk, A.g.e. II, 379. (s.346)

Vatanı kurtarmak için çalışanları engelleyecek kimselerin her ortamda bulunabileceğine dikkat çeken Atatürk, aziz milletine tavsiye olarak şunları söylemektedir: *"Efendiler, sırası gelmişken, aziz milletime şunu tavsiye ederim ki, bağrında yetiştirerek başının üstüne kadar çıkaracağı adamların kanındaki, vicdanındaki öz cevheri çok iyi tahlil etmek dikkatinden bir an geri kalmasın!"*⁵¹

Milli mücadelenin başlarında orduya başkomutanlık ederek birçok başarıları imza atan Atatürk için, 18 Temmuz 1921 tarihinden sonra toplanan Mecliste, yeniden başkomutanlık meselesi gündeme gelir ve 4 Ağustos 1921 tarihinde Mecliste yapılan gizli bir oturumda, Başkomutanlık Atatürk'ün şahsına tevdi edilir. Atatürk, T.B.M.M. Yüce başkanlığına yazdığı bir yazıda bu görevi ancak kısa bir süre için kabul edebileceğini: *"Ömrüm boyunca, millî hakimiyetin en sadık bir kulu olduğumu millete bir defa daha gösterebilmek için..."*⁵² sözleriyle anlatır.

Meclisten çıkan kanun; "Başkomutan, ordunun maddî ve manevî gücünü büyük ölçüde artırmak, sevk ve idaresini bir kat daha sağlamlaştırmak için T.B.M.M'nin bununla ilgili yetkisini Meclis adına fiilen kullanabilir" şeklindedir. Bu kanunun çıkması münasebetiyle Atatürk'ün yaptığı kısa konuşma şu şekildedir: *"Efendiler, zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları mutlaka yeneceğimize olan güven ve inancım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Şu dakika, bu kesin inancımı yüksek heyetinize karşı, bütün millete karşı bütün dünyaya ilan ederim."*⁵³

Atatürk'e bu görev tevdi edildikten sonra meydana gelen Başkomutanlık Meydan Muharebesi öncesi yaptığı konuşma, her zaman akılda tutulması lazım gelen ifadeleri içermektedir: *"Savunma hattı yoktur, savunma sathı vardır. O sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkca terk olunamaz. Onun için küçük büyük her birlik bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat küçük büyük her birlik, ilk durabildiğı noktada yeniden düşmana cephe kurup savaşa devam eder. Yanındaki birliğin çekilmeye mecbur olduğunu gören birlikler ona tâbi olamaz. Bulunduğı mevzide sonuna kadar dayanmaya ve karşı koymaya mecburdur."*⁵⁴

Güçsüz ve korkak insanlar, herhangi bir felaket karşısında, milletin de uyuşukluğa düşmesine ve çekingen bir duruma gelmesine yol açacağını iyi bilen Atatürk, şu tavsiyelerde bulunur: *"Türkiye'nin düşünen kafalarını yepyeni bir imanla donatmak...Bütün millete taptaze bir manevi güç vermek."*⁵⁵

⁵¹) Nutuk, A.g.e. II, 412. (s.376)

⁵²) Nutuk, A.g.e. II, 415.(s.379)

⁵³) Nutuk, A.g.e. II, 417. (s.380)

⁵⁴) Nutuk, A.g.e. II, 419. (s.383)

⁵⁵) Nutuk, A.g.e. II, 432. (s.393)

Atatürk'ün Başkomutan olarak devamını sağlayan kanun, 31 ekim 1921, 4 şubat, 1922 ve 6 Mayıs 1922 tarihleri olmak üzere üç defa uzatılmıştır. Atatürk'ün, bu kanunun uzatılmasını istemesinin sebepleri çeşitlidir. Amaç tamamen millî çıkarların devam etmesidir: *Hayır Efendiler, bizim önemli ve asıl olan görevimiz siyaset yapmak değildir. Bizim, bütün memleketin ve bütün milletin bugün için tek görevi, topraklarımızda bulunan düşmanı süngülerimizle kovmaktır.*"⁵⁶

Ataürk'ün, ordunun başında bulunmasına karşı olan kişelerin ileri sürdükleri birtakım iddialar vardır. Bunlardan bir tanesi de, başkomutanın, Meclisin mali kaynakları incelemesine engel olduğudur. Halbuki Ataürk'ün zihnini meşgul eden konuların başında, gelir kaynaklarıyla neler yapılabileceği konusudur. Bu konuyu şu sözleriyle anlatır: *"Yalnız, ben, ordumuzun varlık ve kuvvetini paramıza göre ayarlama görüşünü kabul edenlerden değilim. Paramız vardır, orduyu kurarız; paramız bitti, ordu dağılsın..." Benim için böyle bir mesele yoktur. Efendiler, para vardır veya yoktur; ister olsun ister olmasın, ordu vardır ve olacaktır.*"⁵⁷

Atatürk'ün büyük uğraş neticesinde yapmak istediği; *"Türk milletini medenî dünyada lâyük olduğu mevkie yükseltmektir."*⁵⁸ Atatürk'ün bugün için ulaştığı netice; *"asırlardan beri çekilen millî felaketlerin yarattığı uyanıklığın eseri ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir."*⁵⁹ Ve Atatürk gelinen bu sonucu; *"Türk gençliğine "*⁶⁰ emanet etmiştir. Türk gençliğinin, bu emaneti ilelebet götürmek için muhtaç olduğu kudret ise ; *"damarlarındaki asil kanda mevcuttur."*⁶¹

KAYNAKÇA

- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, (Çev. İsmet Gönülal), ty., (1919-1927-Belgeler), Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyonu Kurulu Yayn.
- , *Nutuk*, (Çev. Zeynep Korkmaz), ty., I-II, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyonu Kurulu Yayn.
- Binark. İsmet, *"Anadolu'da Büyük Türk Destanı 26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferi*, Türk Kültürü, Ankara, 1971, Sayı: 106.
- İğdemir, Uluğ, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara, 1986.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, 1991.

⁵⁶) Nutuk, A.g.e. II, 445. (s.404)

⁵⁷) Nutuk, A.g.e. II, 445 . (s.405)

⁵⁸) Nutuk, A.g.e. II, 606. (s.542)

⁵⁹) Nutuk, A.g.e. II, 607. (s.542)

⁶⁰) Nutuk, A.g.e. II, 607.

⁶¹) Nutuk, A.g.e. II, 608. (s.543)

Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul, 1980, I-II.

Turan, Şerafettin, "*Tarih ve Milli Oluş*", Türk Kültürü, Ankara, 1963, Sayı:6.

Ülken, H. Ziya, *Sosyoloji*, ty., 1943.